

el cartipàs

ciutat, patrimoni, memòria

núm. 121 / Olot, maig 2019

Coordinació: Antoni Mayans i Xavier Puigvert • Edició: Institut de Cultura de la Ciutat d'Olot i Arxiu Comarcal de la Garrotxa

OPINIÓ / DEL PEHOC AL PEOC

Gràcies a la votació per unanimitat dels socis en l'assemblea general anual, el passat 6 d'abril el Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca (PEHOC) renovà tots els càrrecs orgànics i els vocals de la junta. La nova direcció assumeix la responsabilitat de dirigir l'entitat, cosa que garanteix l'èxit i la continuïtat de totes les activitats dutes a terme fins ara. I també garanteix la seva obertura cap a nous horitzons, avui possibles, ateses la bona salut de la mateixa institució (un pressupost més que sanejat i, aviat, més de 300 socis!) i la seva àmplia projecció en el panorama cultural de la Garrotxa, aconseguida en els darrers anys mercès al mèrit i la perícia indiscutibles de la junta sortint, encapçalada pel president Jesús Gutiérrez.

Dins el programa de la nova junta hi ha la voluntat d'augmentar el nombre d'afiliats i diversificar-ne les edats i els interessos culturals; assolir la màxima categoria d'indexació dels *Annals* i la seva projecció internacional; potenciar els premis Salvador Reixach i Jordi Pujiula i donar més protagonisme als seus patrocinadors; mantenir l'alt nivell del cicle anual de conferències; donar continuïtat al curs d'història i convalidar-lo amb crèdits universitaris; obrir a les famílies les visites culturals de cada trimestre; millorar la comunicació interna i externa; seguir col·laborant activament amb altres entitats i institucions, locals i globals, com els ajuntaments garrotxins, el Consell Comarcal o l'Institut Ramon Muntaner...

i un llarg etcètera.

Però, a banda d'aquests aspectes concrets, la nova direcció del PEHOC afronta des d'ara mateix un canvi de concepció quasi estructural, que es pot explicar a partir de tres eixos bàsics. El primer és la recomposició dels càrrecs orgànics i les comissions diverses, que s'han volgut col·legiar al màxim (prop de 25 persones en junta i comissions), de manera que moltes responsabilitats esdevenen compartides i les àrees s'amplien a diverses activitats i disciplines, i passen a ser integrades no per un o dos membres sinó per més de cinc o sis socis, segons el cas; i tant la junta orgànica com les comissions s'omplen de persones joves i amb iniciativa, alhora que es compta sempre amb el necessari suport i experiència de membres de la junta sortint.

Com a segon eix bàsic hi ha la presa total de consciència de la realitat del PEHOC del 2019, una entitat que ja no és exactament allò per a què va ser fundada l'any 1933. En el transcurs de més de vuitanta anys, el PEHOC ha evolucionat i ha diversificat la promoció i la difusió de la recerca en àmbits que ja no són els estrictament humanístics, sinó que per mitjà del cicle de conferències (consagrat als reptes del segle XXI), la creació dels premis Jordi Pujiula (d'àmbit científic) i la publicació interdisciplinària dels *Annals*, ha esdevingut, *de facto*, un centre d'estudis diversificat, que comprèn tant interessos en la recerca històrica, social i artística, com en la recerca científicotècnica. Per això la

nova junta ha contactat amb altres entitats, associacions i personalitats dels àmbits de les ciències naturals i la innovació, amb la intenció d'obrir el PEHOC al màxim d'interessos possibles, i convertir-se en un Patronat d'Estudis d'Olot i Comarca, sense restriccions temàtiques, tal com són des de fa molts anys els veïns PEO (Patronat d'Estudis Osonencs), IEG (Institut d'Estudis Gironins) o IEE (Institut d'Estudis Empordanesos), entre molts d'altres.

I, finalment, el tercer eix és gairebé una conseqüència dels dos anteriors. Atenent a la gran estructura de la junta, la col·legiació de les comissions i l'elevat nombre de socis, així com la incidència clau en el món de l'estudi interdisciplinari en qüestions relacionades directament amb Olot i la Garrotxa, el nou PEHOC vol ser partícip dels diversos organismes culturals de la capital i la comarca, especialment aquells que tinguin una vinculació directa o indirecta amb el foment i la difusió de la recerca humanística i científica. I dins els propers quatre anys, en el primer mandat de la nova junta, remarà per tal d'assolir una vella fita de la institució: comptar amb una seu pròpia, d'acord amb la importància de l'entitat, representativa dels seus objectius fundacionals; que Olot i la Garrotxa puguin estar orgullosos d'un PEHOC que vol jugar a les grans lligues dels centres d'estudis del país.

MIQUEL ÀNGEL FUMANAL PAGÉS
President del PEHOC

ANIVERSARI / CENT ANYS DE LA VAGA PER LES VUIT HORES

A començaments de maig de 1919, els obrers de les fàbriques tèxtils que s'aixecaven a la vora del Fluvià, des de Montagut fins a Olot, van exigir la millora dels salaris i la jornada laboral de vuit hores. La resposta negativa dels empresaris va desencadenar una vaga obrera i un locaut patronal que van durar vint-i-una setmanes. Els vaguistes seguien l'exemple de la Vaga de la Canadenca, a Barcelona, que havia paralitzat la ciutat comtal durant el

primer trimestre de l'any, fins que les seves demandes van ser acceptades. Per alimentar els obrers i les seves famílies, es va establir una cuina comunitària a la plaça de braus d'Olot, anomenada *el ranxo del Torín*, que repartia menjar dues vegades al dia.

La mobilització va acabar el 4 d'octubre de 1919, quan els dirigents de la Federació Obrera local van convocar una assemblea on es va votar l'acceptació de l'acord amb la patronal.

ACGAX. Curs i lectió d'història de Josep M. Don Carri

Una parella s'acosta al prestatge de les guies de viatges i delata quin serà el seu proper destí turístic. Un neorural surt amb el cabàs carregat de devedés en què sobresurten (avui és dilluns) apis i enciams. Una mare acompanya el nen a fer-se el carnet; mentre fan cua, uns coneguts que fa temps que no es veuen es posen al dia, i ningú no els diu que callin. Un estudiant es treu un pes de sobre quan la bibliotecària li diu que no tenen el llibre que demana, però que abans d'una setmana li arribarà procedent d'una altra biblioteca. El senyor Bardera sol·licita el volum de *l'Arriba España!* que li tenen guardat i es col·loca a la seva taula disposat a rememorar l'Olot dels anys cinquanta... Observar el vaivé de les persones que entren i surten de la biblioteca és contemplar una successió de retalls de vida protagonitzats per gent de totes les edats, condicions i procedències. La biblioteca és, per a mi, la institució més transversal, intergeneracional i igualitària de la ciutat.

Però no sempre ha estat així. Quan era petit, jo era un usuari feliç i mimat de l'antiga biblioteca de l'Eixample Malagrida. Però l'advertència del punt de llibre que semblava un article del codi penal ("Cada día de retraso devengará una peseta de multa") i les reiterades admonicions al silenci li donaven un aire antic i tristoi. Carme Simon va transformar la Biblioteca en un espai modern i acollidor. Amb la tenacitat que la caracteritza, ho va fer amb mà ferma, resistint les crítiques, que n'hi va haver. Avui ningú no discuteix que, sense la biblioteca, el centre de la ciutat no seria el mateix. Però en el seu moment es va discutir la nova ubicació, la fusió de la Biblioteca Popular i la Biblioteca Municipal, el tancament temporal per la informatització dels fons...

Tinc la sensació que el caràcter popular que Carme Simon va imprimir a la Biblioteca (on, per exemple, a la sala de revistes conviuen *Scherzo* amb *Ruta 66*, *Revista de Occidente* amb *El Jueves*) ha minimitzat la tasca que s'hi ha fet en relació amb l'important fons patrimonial que custodia. Deixem constància només de la publicació del catàleg del fons antic de la biblioteca i l'inventari de l'epistolari Marià Vayreda (dues operacions en les quals van intervenir dos bons amics de la Carme morts prematurament: Agustí Estrader i Teresa Planagumà, respectivament), els catàlegs dels goigs, romanços i opuscles teatrals del llegat de Joan Casulà i, sobre-

tot, la digitalització de la premsa local i la seva inclusió en el repositori Regira.

I encara caldria incloure en aquest apartat la col·laboració amb l'Arxiu Comarcal, que desmenteix el tòpic de la mala relació entre arxivers i bibliotecaris. De mutu acord, ben aviat es van delimitar quins materials havia de conservar cada institució i, així, els cartells, els documents efímers, les fotografies i els papers d'associacions com l'esperantista Olot Stelo, entre d'altres, que conservava la Biblioteca, van passar generosament a l'Arxiu. L'any 2016, el fons antic de la Biblioteca Popular, que conté els interessants dietaris de les bibliotecàries redactats entre 1920 i 1939, també van ingressar a l'Arxiu.

En aquesta bona relació, basada en el respecte, en la confiança, sovint en la complicitat i de vegades en algun desacord, hi ha tingut a veure la bona sintonia personal que la Carme i jo hem mantingut al llarg d'aquests trenta-cinc anys de veïnatge professional. Amb la Carme hem compartit mitja dotzena de regidors que mai no ens han tallat les ales; el reduït despatx de Can Resplandis, entre les rialles de la Montserrat Puig i el retrat sever de Joaquim Danés; l'escepticisme envers els *post-its* i els gomets de la nova gestió cultural; les converses a l'antic Cocodrilo després dels clubs de lectura, amb la companyia obligada de la Mon, la gossa de la Marta Pessarrodona; la devoció (ai!, em temo que avui ja no és així) per Fernando Savater, a qui vam aconseguir portar a Olot a fer un elogi de la lectura amb motiu dels setanta-cinc anys de la Biblioteca Popular; l'orgull (la Carme com a impulsora, jo com a espectador) de tenir a Olot un festival com el MOT; la creació d'*El Plafó* al bar Gaudir el llunyà estiu de 1997 (la idea va ser de la Carme, que em va dir: "Però el dirigiràs tu, eh?"); la lectura (ai!, una altra vegada) d'*El País*, la compra de l'últim exemplar del qual ens hem disputat més d'un cop a El Drac...

El Drac. En aquesta llibreria visualitzo una de les escenes que més enyoraré de la Carme. Amb el *Babelia* (el suplement cultural d'*El País*) subratllat a la mà, la Carme va seleccionant de les prestatgeries els llibres que el mes següent estaran a disposició dels lectors de la Biblioteca: l'últim McEwan, l'últim Guelbenzu, l'última Strout..., anuncis d'una felicitat imminent.

Carme: com a lector, com a arxiver, com a ciutadà, tota la meva gratitud.

ANTONI MAYANS

BREVIARI

Poc abans de Sant Jordi, es va publicar el número 23 de la revista cultural *Les Garrotxes*, que correspon a la primavera-estiu de 2019. En l'apartat literari, l'escriptora Bego Olivas aplega els seus records d'Olot. En el d'actualitat, Jordi Altesa entrevista Xavier Grabalosa i Moisès Solé, de l'empresa de treballs forestals Terra Aspra; Ramon Estéban conversa amb el santfeliuenc Josep Valls i Francesc Ginabreda repassa la vida de la santjoanenca Montserrat Port.

El dossier central, coordinat per Jordi Nierga, està dedicat al transport de passatgers. Entre els diversos articles, Xavier Valeri documenta el pas de la tartana de cavalls a l'automòbil motoritzat; Joan Carreres recorda la línia de carruatges i autocars de Pere Màrtir Rossell, d'Olot; Mònica Font, Josep Vilar, Ramon Estéban Bochaca, Marta Carbonés, Pere Cerro, Eva Güibes i Laia Juez repassen les trajectòries de la quasi centenària companyia de transports TEISA, de Banyoles; els taxis de can Pau, de Castellfollit de la Roca; els taxis i microbusos de la Vall d'en Bas; els autocars Giralt, de les Planes d'Hostoles; la nissaga familiar dels Surina, taxistes a Besalú; la companyia d'autocars Olivet, nascuda a Tortellà, i els autocars Roca, de Sant Esteve de Llémena, respectivament; Miquel Puig, Jordi Nierga i Francesc Ginabreda perfilen les figures històriques de Joaquim Puig, gerent de la TEISA a Olot; Montse Barceló, conductora pionera d'autocars de línia, i Sebastià Alsina, degà dels taxistes olotins, respectivament.

En l'apartat de patrimoni, Joan Sala descriu el patrimoni industrial de Sant Joan les Fonts; Xavier Puigvert i Antoni Mayans commemoren la vaga obrera de 1919 a Olot i comarca; Àngel Vergés repassa la veneració de Sant Damas a Argelaguer; Llorenç Planagumà ens acosta a l'altiplà basàltic de Batet de la Serra, i Emili Bassols ens apropa a la papallona coneguda com la *teranyina*. En l'apartat d'itineraris, Ernest Costa ens fa visitar Maià de Montcal i Joaquim Agustí ens mena cap a la Tossa d'Espinau. La secció de memòria fotogràfica, coordinada per Quim Roca, està dedicada a les atraccions de fires.

COL·LECCIÓ LOCAL

MONOGRAFIES

BUSQUETS, Lluís,
Si voleu, deslleugi-me (Antologia poètica inèdita), Barcelona: Comte d'Aure, 2019, 212 p.

CASADO, Ana María,
Soy bipolar, Sevilla: Punto Rojo Libros, 2018, 65 p.

CORTÉS, Jordi,
Trenta personatges singulars de les comarques gironines (1808-1936), Valls: Cossetània, 2019, 191 p.
Conté els perfils de Rafel Sala, *Planademunt* (Santa Pau), Carme Gelabert (Olot), en Jaume de Can Valent (la Vall d'en Bas) i Lliberada Ferrarons (Olot).

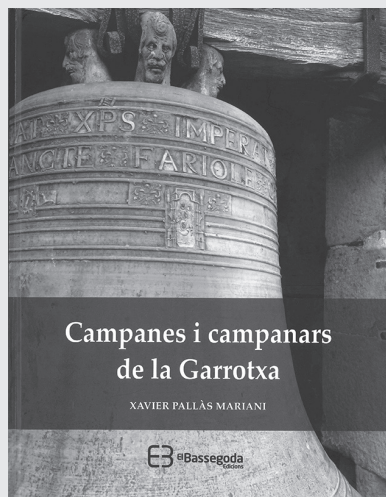
Guia 2019 Top Garrotxa. Directori empresarial de la comarca, Olot: Global Print and Nature, 2019, 126 p.

GUILHEM DE FOIXÀ,
Després de la batalla, Sant Joan les Fonts: Editorial Oliveras, 2019, 208 p.
Guilhem de Foixà són Josep Torrent, Judith Cobeña i Andreu Pérez.

LA VALL PLURAL. ACORD MUNICIPAL,
Resum d'una legislatura (2015-2019), la Vall d'en Bas: La Vall Plural. Acord Municipal, 2019, [12] p.

MERCADER, Joan,
Gastroenteritis, Olot: Edicions El Bassegoda, 2019, 185 p.

PALLÀS, Xavier,
Campanes i campanars de la Garrotxa, Olot: Edicions El Bassegoda, 2019, 509 p.

PLANELLA, David i SOTILLO, Sandra,
Gràcies, CPA Olot. L'orgull de tot un esport, l'orgull de tot un poble, Olot: Edicions El Bassegoda, 2019, 299 p.

SÁNCHEZ, Anna,
Meditant en el cor, Olot: l'autora, 2018, 77 p.

SERRA, Esteve,
L'altra Garrotxa, [S.l.]: Esteve Serra, 2019, 109 p.

TORRENT, Rosa,
Segones oportunitats, Maçanet de la Selva: Gregal, 2019, 249 p.

VICENTE, Jacinto,
Olot. Crònica d'un segrest, Sant Cugat del Vallès: Edicions Xandri, 2019, 159 p.

VILACOBÀ, Sílvia,
L'aroma de la felicitat, Sant Joan les Fonts: Editorial Oliveras, 2019, 205 p.

ARTICLES

AULINAS, Maria,
"Evolució de l'economia del mas a la Vall d'en Bas des de mitjans del segle XIX fins avui dia", dins *Primer Congrés Masia-Territori*, Barcelona, 11, 12 i 13 de març 2015, Barcelona: Institució Catalana d'Estudis Agraris, 2019, p. 365-372.

CANAL, Jordi,
"Gli storici e il processo indipendentista in Catalogna", *Il Mulino* (Bollonia), núm. 1/19, 2019, p. 83-90.

CASADEMONT, Xavier,
"Cuidando las 24 horas del día. Un estudio de caso sobre cuidadoras familiares y no familiares en la comarca de La Garrotxa (Girona)", *Cuadernos de Trabajo Social*, núm. 32/1, 2019, p. 61-71.

CURÓS, Joan,
"La masia d'avui. Transformació i modernitat", dins *Primer Congrés Masia-Territori...*, p. 571-575.

DA COSTA, Marta et al.,
"El 'temps perdut', una oportunitat per relacionar-nos [Llar d'Infants Municipal El Melic de les Planes d'Hostoles]", *Infància* (Barcelona), núm. 224, setembre 2018, p. 4-8.

MACHETTI, Sandro,
"Modernisme(s) en la cruïlla del gust: una deriva des de la documentació fotogràfica fins la interpretació del monument a l'alcalde Fuster de Miquel Blay", *Shikar. Revista del Centre d'Estudis Comarcals del Segrià*, núm. 5, 2018, p. 50-58.

MERINO, Imma,
"L'exhibició estilística d'un cineasta mexicà [a propòsit de Roma, d'Alfonso Cuarón]", *L'Avenç*, núm. 456, abril 2019, p. 74-77.

MURLÀ, Josep,
"La nova església, no construïda, de la vall del Bac, Bisania", núm. 26, febrer 2019, p. 17-19.

PUIGVERT, Gemma,
"Boeci, *Institutiones Arithmeticae [libri duo]*", dins Marc SUREDA (dir.), *Oliba episcopus. Mil·lenari d'Oliba, bisbe de Vic*, Barcelona: Museu Episcopal de Vic, 2018, p. 114-115.

PUIGVERT, Gemma,
"Beda, *De arte metrica*; Usuard, *Grammatica*; Donat, *Ars minor*, *Ars maior* i altres textos", dins Marc SUREDA (dir.), *Oliba episcopus. Mil·lenari d'Oliba, bisbe de Vic*, Barcelona: Museu Episcopal de Vic, 2018, p. 157-158.

SOLÀ, Xavier,
"Arquitectura, vida quotidiana i vida material en els masos de l'Alt Fluvià i el Brugent (1580-1660)", dins *Primer Congrés Masia-Territori...*, p. 524-533.

VILA, Josep et al.,
"Conectividad de los ecosistemas entre las reservas de la biosfera 'El Cielo' y 'Sierra del Abra Tanchipa' en México", *Investigaciones Geográficas* (Universitat d'Alacant), núm. 70, juliol-desembre 2018, p. 181-196.

TEXTOS ELECTRÒNICS

PUIG, Miquel,
"Un comerciant olotí a Madrid i el seu criat roí", *Olot 1700*. [en línia]. 4 d'abril de 2019. Disponible a: <www.miquelpuig.cat>

JOAN BARNADAS (joan.barnadas@gmail.com)

Si tot funcionés com cal, l'any 2019 l'hauríem d'haver dedicat exclusivament a commemorar el centenari de la implantació de la jornada laboral de vuit hores. Però el rebrot violent de l'Espanya negra, autoritària i antidemocràtica ha fet tornar banderes i reivindicacions que han esdevingut prioritàries.

A Espanya, el dret a poder viure dignament treballant només un terç del dia es va conquerir el 1919 gràcies a la determinació dels obrers de la companyia La Canadenc a i a la solidaritat de la resta de treballadors de Barcelona i rodalies. Tot va començar amb l'intent de rebaixar el sou dels treballadors del despatx, que va provocar una vaga solidària dels obrers manuals de l'empresa i de la resta d'indústries. Després de dos mesos i mig de lluita, el govern va decidir intervenir i legislar unilateralment sobre el món laboral, tal com demanaven els sindicats. A part d'alliberar els dirigents sindicals empresonats, va decretar la jornada laboral màxima de vuit hores, augmentos salarials i la readmissió dels acomiadats, i va reconèixer als sindicats la capacitat legal de negociació. Una victòria històrica que culminava vuitanta anys de lluita obrera.

A Olot, aquesta darrera fase de la lluita per la jornada laboral de les vuit hores va transcórrer d'una manera ben particular i confusa. A causa de la Primera Guerra Mundial, en aquell moment, la indústria tèxtil no donava l'abast a servir les comandes. La falta de mà d'obra s'havia solucionat contractant infants i allargant la jornada laboral a tretze hores. Per això, els sindicats locals només reclamaven la jornada laboral de deu hores, i ho feien sense cap bel-

ligerància perquè acabaven de pactar un important augment salarial per a tots els treballadors. Tot i així, el 23 de març la Federació Obrera va convocar una vaga general indefinida "de solidaritat societària amb els companys de Barcelona", que va ser durament reprimida per l'exèrcit i el sometent. El local de la federació va ser clausurat i el seu president, Joan Isamat, i el president del Sindicat de l'Art Fabril, Josep Alberola, varen ser detinguts.

El dia 3 d'abril, després que el govern aprovés la jornada laboral de vuit hores, els obrers olotins varen voler tornar a la feina, però es varen trobar les fàbriques tancades. La patronal primer va al·legar que el real decret no els afectava i després que l'acord no es podia aplicar a Olot perquè les empreses deixarien de ser competitives a causa del sobre-cost del transport. Quan el govern va aclarir que la jornada de vuit hores era d'obligat compliment arreu, les fàbriques varen obrir de nou. Tot i així, la feina no es va reprendre perquè aleshores els obrers varen exigir cobrar els dies que les fàbriques havien estat tancades. Després d'enrevessades negociacions i la publicació d'un munt de pamflets, es va acordar que l'alcalde emetria un laude d'obligat compliment. El laude no va agradar als sindicats, l'alcalde va dimidir i la vaga va seguir.

Finalment, després de cinc mesos de vaga, el 3 d'octubre es va arribar a un acord. Tots els obrers varen ser readmesos, varen cobrar una setmana d'indemnització i es va acordar la jornada de vuit hores a tots els rams, però "mentre l'empresa s'adapta s'hauran de treballar més hores i es cobrarán a preu normal".

HISTÒRIES / CINQUANTA ANYS DE LA CRISI D'OLOI-MISIÓ

El 6 de setembre de 1969, el setmanari *Olot-Misión* va publicar el número extraordinari de les Festes del Tura. L'edició d'un número especial abans de la festa major era -i és- una pràctica habitual de la premsa local, però la que ara aviat farà cinquanta anys va tenir unes conseqüències imprevistes.

La direcció del setmanari d'Acció Catòlica havia encarregat la confecció del número a un grup de joves que ja col·laboraven esporàdicament en la revista. L'"equip de treball", com s'autodenominava, estava format per Lluís Busquets, Arcadi Calzada, Kim Domene, Miquel Plana, Pere Planella, Josep Ramoneda i Alfred Sargatal. Només Miquel Plana, que va signar la portada amb Kim Domene, tenia més de 25 anys.

El número pretenia denunciar "una societat muntada sobre uns fonaments corcats" i criticava alguns aspectes aleshores gairebé intocables de la societat olotina, com el Ball Pla (tres-cents olotins signaven una carta en disconformitat amb "una de les manifestacions més arcaiques que es registren a la nostra ciutat") o l'assistència de les autoritats a les funcions religioses. Immobilitisme, conservadorisme i cofoisme eren algunes de les paraules que es repetien en els diferents articles. Però, segurament, la secció més punyent va ser el dossier de quatre pàgines titulat "La fotografia, testigo de cargo": a través de 24 fotografies, acompanyades de comentaris breus, es presentava un panorama de l'urbanisme olotí com "un galimatías de desórdenes, calles estrechas, construcciones sin sentido, trampas consentidas y otras muchas cosas más".

El resultat d'aquell número va ser demolidor. L'Ajun-

tament en ple va redactar una nota de rebuig signada per l'alcalde en què lamentava el "torpe contenido" de la publicació. Alguns subscriptors es van donar de baixa del setmanari i alguns lectors prou significats van escriure cartes al director per protestar pel contingut de la publicació i "el veneno que rezuman sus páginas". La redacció del setmanari, en un editorial titulat "Una dolorosa experiencia", es va veure obligada a donar explicacions, però, en honor a la veritat, el to era més moderat que el dels indignats lectors: defensava el diàleg entre generacions, valorava els aspectes positius del número, però, això sí, es posava al costat "de quienes lo han juzgado excesivamente destructivo, pesimista y triste".

Després de catorze anys (la revista havia nascut com un butlletí de la *Misión* celebrada a Olot l'any 1955), la vella redacció va llençar la tovallola. El gener de 1970, amb el vistiplau del bisbat, Salvador Batalla, rector de la parròquia de Sant Cristòfor les Fonts, assumia la direcció del setmanari. A partir d'aquell moment, i fins que l'any 1979 va desaparèixer i va deixar pas a *L'Olotí*, la revista es va convertir en un dels exemples més destacats de la premsa catòlica progressista aleshores emergent. El setmanari defensà les idees democràtiques i catalanistes, es va fer ressò de les reivindicacions populars i dels incipients moviments sindicals i veïnals i recuperà la memòria històrica de la Segona República. En paraules de Josep Ramoneda, un dels protagonistes del número de la ruptura, esdevingué "el primer instrument de crítica introduïda en la monòtona vida olotina".

JOAN BRUGADA

TERRITORI BRUNET / UNICORNS I FORATS NEGRES

DAVID SANTA EULÀRIA

A les acaballes de la Guerra Civil, un membre dels Voluntaris Internacionals de la Llibertat es va presentar al taller de Sadurní Brunet amb l'encàrrec de fer una làpida per a un company seu, mort en combat. Segons descriu el seu fill Jordi Brunet, el camarada anava cada dia a veure com evolucionava la feina i els portava un tros de pa o algun altre aliment, cosa que va endarrerir voluntàriament la comesa per tal de poder disposar d'aquesta petita menja que els arribava. És una història tan menuda i evocadora com la del carretó de juguina que havia construït Brunet per a entreteniment dels seus fills i que, també a punt de finalitzar la guerra, va acabar essent requisat i carregat d'armament pels soldats que reculaven camí de França. Juguines, guerres, làpides i un crostó de pa; a vegades les biografies aparellen elements inesperats.

Algun d'aquests breus episodis personals il·luminen millor les circumstàncies de l'època que les mateixes cròniques oficials. Però era millor deixar-los aquí i no espatllar-los. Fins i tot en aquells casos que podien haver estat *acolorits* per la transmissió oral familiar. D'altres, en canvi, calia estirar-los bé per resoldre paradoxes incongruents com les dues propostes de reforma de la banca Saderra, Prat y Compañía dutes a terme per Sadurní Brunet que, segons algunes informacions anteriors, s'haurien donat de forma gairebé consecutiva i en dues ubicacions diferents a Olot. La clau estava

a resseguir la història de l'entitat i constatar que, després d'adquirir la banca banyolina Masgrau, l'any 1916, van aprofitar per obrir una sucursal en aquesta mateixa localitat. Efectivament, no tenia gaire sentit que haguessin reformat i traslladat de lloc la banca amb tan poc temps de marge; un disseny corresponia a Olot i l'altre a Banyoles.

En d'altres ocasions, les equacions es resolien, aparentment, soles: dos dibuixos sense datar del cine *El Recreo* podrien correspondre a la població de Verges, un lloc en el qual Brunet va estar l'any 1947 i on va restaurar una església, una casa particular i una sala amb aquest nom. Però no, una informació espigolada per una altra banda obria la possibilitat –la certesa un cop analitzada amb fredor– que l'any 1910 també havia reformat un cinema homònim a Barcelona. Pel que es pot veure, *El Recreo* era una denominació molt popular per a espais d'esbarjo.

Sovint, en el procés d'investigació d'un autor poc treballat es va a les palpentes, es produeixen accidents, queden fils descabdellats... Ben curiosament, però, és en el terreny ben il·luminat i fressat de la bibliografia sobre l'arquitecte Rafael Masó on es constata un buit poc comprensible. Malgrat haver-se conservat factures amb imports molt considerables i apunts en el dietari personal de Brunet que donen fe d'haver treballat per a ell a la casa Masramon d'Olot i en dues més de Girona, no trobem cap referència en els nombrosos estudis publicats. Ni tan sols en les monografies més especialitzades que detallen els artesans col·laboradors. Un estrany punt cec que gosem assenyalar per si els experts en aquest àmbit hi troben remei.

La darrera entrega del *Territori Brunet* –una secció centrada en l'enfilall d'anècdotes relacionades amb el procés d'investigació del Fons Sadurní Brunet Pi– és ben representativa dels unicorns sorgits en els llocs més insospitats i dels forats negres observats allà on semblaria menys lògic. Tanquem aquest modest intent de traslladar l'entusiasme d'anar desvelant la trajectòria d'un autor heterogeni i complex, amb una invitació a submergir-s'hi personalment i compartir-ne l'emoció.

ELS NOMS DE LA TERRA / RETALL SARGIT

XAVIER PUIGVERT I GURT

El novembre de 2016, una consulta popular va escollir un projecte per remodelar l'espai del Firal d'Olot i les seves adjacències, molt necessitat d'una adequació al traç de la ciutat actual. Aquella proposta guanyadora s'havia presentat sota un lema molt definidor: "Teixir, cosir i vestir". Clarament, concebia la zona d'actuació com un seguit de retalls que calia integrar curosament per obtenir una tela urbana neta, útil i resistent.

Una de les peces que el projecte volia afegir al vistós *patchwork* era la terra de ningú situada entre *el Firal* i *el Firalet* històrics –ara ostenten denominacions oficials que no fan al cas–, les dues esplanades del centre de la ciutat que actuen com a àrees de passeig, mercadeig, celebració i reivindicació sempre que els ciutadans ho creuen convenient. Des del segle XX, aquell petit interstici evita que es trobin les línies secants que conformen els dos passejos i, potser com a penalització, no respon a cap nom reconegut per tothom. Ara per fi, amb la culminació de la remodelació urbana, la intersecció fallida ha adoptat semioficialment el nom de *Firal Petit*. Una opció escollida que suposa un canvi de perspectiva radical.

Des de 1842, quan es va definir l'espai firal com a passeig arbrat, aquell tros de terreny era designat amb el nom de l'immoible principal aixecat al seu extrem sud. Inicialment, el casal va ser conegut com *la casa Descatllar*, però ben aviat es va anomenar *can Reguer* –sovint escrit Ragué–, per les famílies que en posseïen la propietat. Quan els hereus de Miquel de Reguer i de Descatllar es van vendre el terreny, cap a 1890, l'edifici va ser remodelat i va començar a ser conegut per *can Cors*, pel cognom dels nous amos. Posteriorment i fins als nostres dies, es van popularitzar altres denominacions extretes dels negocis que n'aprofitaven les grans sales: *ca la Rítmica Roser* i *can Gelada llauner*. En tots aquests episodis, l'espai públic indefinit i innominat que s'obria als peus del casal senyorial va aprofitar que hi havia un referent clar per assenyalar-se com a "la placeta de can Reguer" o "davant de can Gelada". Senzill, però efectiu fins a l'enderroc de l'edifici, el 2014.

Pot ser que el bateig des del punt de vista de l'àgora, deixant de banda el del cadastre, proporcioni el punt de sutura definitiu a la trama nominal del teixit central olotí. Ataquem-lo bé.

L'anunci de l'arribada d'una nova espècie exòtica invasora a un territori sempre és una mala notícia. I el més fotut de tot és que s'està convertint en un fet massa habitual. Una de les darreres espècies que ha fet acte de presència en el saló faunístic garrotxí ha estat el coipú (*Myocastor coypus*), un rosegador de grans dimensions que té la seva àrea de distribució original a Amèrica del Sud (Argentina, Bolívia, Brasil, Perú, Paraguai i Uruguai). El coipú va ser transportat a Europa a finals del segle XIX per ser criat a les granges de les indústries pel·leteres, sobretot a Polònia. Alguns exemplars van poder escapar del captiveri que els duia al corredor de la mort, mentre que d'altres van arribar al medi natural a partir dels alliberaments que feren els mateixos responsables de les granges quan el negoci de la pell va entrar en crisi. Des d'aleshores, afavorit per l'absència de depredadors, el coipú s'ha anat escampant per tot Europa. A la veïna França, per exemple, ja colonitza pràcticament tot el país. Qui hagi anat a la Camarga, a la desembocadura del Roine, segur que els haurà vist rosegant herbes als marges dels canyissars, a les hores en què s'apaga el dia. Les primeres observacions de coipú a les comarques de Girona són del 2013, concretament al Parc Natural dels Aiguamolls de l'Empordà. A la Garrotxa hi va arribar el 2016, resseguint el corredor biològic que constitueix el Fluvià. Des de l'aleshores se l'ha vist, fotografiat i gravat a Besalú, Argelaguer i Sant Joan les Fonts. Fins i tot el

passat mes de març se'l va observar a les zones humides de la Moixina, a tocar d'Olot.

Quan veus un coipú per primera vegada tens la sensació d'estar veient una rata enorme, d'un volum corporal fora del normal. De fet, és el segon rosegador més gran del món darrere la capibara (*Hydrochoerus hydrochaeris*). Els mascles, més grans que les femelles, poden superar els 60 cm de longitud i pesar fins a sis quilos. Les seves orelles són petites; el musell i les galtes, blanques. Presenta unes característiques dents incisives de color taronja que són sempre visibles. El coipú és un mamífer semiaquàtic. Si en veiem un nedant, el podem arribar a confondre amb una llúdrida (*Lutra lutra*), però no es capbussa com aquesta, i, fora de l'aigua, la seva silueta típica de rosegador i la cua llarga ens alliberen del dubte. En general, el veurem rondant per llacunes, basses, estanys i cursos d'aigua, però quan està en dispersió també el podem trobar lluny d'aquests ambients. S'alimenta d'arrels, herbes i fruits, i això provoca alteracions en la composició i l'estructura de la vegetació dels ambients riberencs que els fan menys òptims per a la nidificació d'ocells aquàtics i pels danys en determinats conreus. Però també s'ha comprovat que menja mol·luscs bivalves, fet que representa un veritable perill per a les relictuals poblacions de nàiades que sobreviuen atrinxerades en uns pocs trams fluvials de la Garrotxa. Per altra banda, la seva capacitat per excavar galeries a les ribes de les zones humides (també d'arrossars!) pot modificar el règim hídric. I, per si no n'hi hagués poc amb això, el coipú és reservori de patògens que poden afectar els animals domèstics i els humans.

Les espècies exòtiques invasores provoquen un extensísim espectre d'impactes ecològics, econòmics i fins i tot de salut pública i, no obstant això, van arribant noves espècies. En alguns casos el marge d'actuació és limitat, sobretot en el cas d'invertebrats, però en d'altres una gestió preventiva i proactiva i uns recursos econòmics adequats ens podrien estalviar molts diners i maldecaps.

DIBUIXOS AMB EL COMPONEDOR / ERA TAN PROPER QUE LI DÈIEM QUICO...

DOMÈNEC MOLI

...a en Francesc Batlle. M'ho deia l'altre dia el faulista: a mesura que et vas fent gran, tens més amics en el record que al carrer. Era un nervi vestit d'olotí. Quan hi parlaves, havies de fer com fan els gira-sols si volen seguir el sol: anar donant mitges voltes sobre tu mateix per tal de tenir-lo a l'abast de la mirada. Et deia hola i ja buscava la sortida per on perseguir quelcom que se li escapava. Si et distreies un moment, s'havia fos. La seva inesperada mort m'ha fet recordar aquella etapa en què ambdós formàvem part de la junta d'aquell incipient cineclub dels anys en què encara havíem d'anar a Perpinyà si volíem veure una pel·lícula tan terriblement perillosa (i pornogràfica) com *El gran dictador*, de Charles Chaplin. També podíem veure onejar les quatre barres al Castillet. Encara no s'havia arribat a l'extrem de perseguir colors, però el feixisme ja sumava mèrits. Estimàvem el cine potser perquè era un espai de llibertat.

Aquí, a Olot, a dos dies de viatge de TEISA per presentar guions a la censura, quan ens arribava la prohibició ja havíem fet el fòrum. Venien companys d'altres entitats cinèfiles catalanes a dirigir tertúlies en les quals es parlava de tot per a escàndol d'alguns i alegria d'altres. En Quico era l'ànima hiperactiva d'aquell equip. Les seves inquietuds el portaren a ser el catalitzador de qui tots ens refiàvem a l'hora d'or-

ganitzar les diferents sessions. Eren temps de la *nouvelle vague*, el neorealisme italià... Sofia Loren, Brigitte Bardot, Godard, Clouzot... mentre a l'Espanya del toro i la gallina, Manolo Escobar cantava que no li agradava que s'anés als toros amb la minifaldilla i buscava el carro. Recordàvem no fa gaire mesos, en una exposició a l'Orfeó, aquell racó de llibertat possible que es va intentar crear. Que com va acabar? Doncs mirin: la bona gent (missa de dotze, missal, rosari, Quaresma, Setmana Santa, hora de matar jueus a cops de carraca..., ja m'entenen) va denunciar aquells actes terribles que es perpetraven de tant en tant en els cines d'Olot (anys més tard farien la proesa quasi heroica d'impedir l'home-natge al doctor Danés), i la delegació que tenia el llapis de la censura a Girona va comunicar –fent exhibició de la gran capacitat d'intel·ligència de què disposaven– que, a partir d'aquell dia, si volíem permís per als cinefòrums, a més de la pel·lícula i el guió del que explicaria el ponent de torn, calia portar a la censura les preguntes que el públic faria a l'hora de la tertúlia. S'havia fet el que s'havia pogut i sobretot ens coneguèrem, ens férem amics i de vegades dinàvem junts.

Molts d'aquells moments inoblidables se'ls emporta en Quico, però nosaltres ens quedem sense la seva nerviosa, estimada presència. Una vegada més, hi perdem.

PIONERS DE LA FOTOGRAFIA OLOTINA / TRES CAPELLANS AFICIONATS A LA FOTOGRAFIA

ARXIU COMARCAL DE LA GARROTXA

ACGAX. COLECCIÓ D'IMATGES DE LA BIBLIOTECA MARIÀ VAYREDA. AUTOR: J. GELABERT

El darrer capítol d'aquesta secció recorda tres homes de l'Església que han deixat una petja ben terrenal per la seva dimensió de fotògrafs. Editades en format de postal, publicades en llibres d'obligada referència o glossades a la premsa del seu temps, les seves fotografies són, en bona part, prou conegudes.

Josep Gelabert Rincon (el Morell, Tarragona, 1859-Llagostera, 1936), d'una nissaga olotina de metges i cirurgians, va viure a Olot una fructífera joventut d'home polifacètic: folklorista, publicista, naturalista, pintor, filòleg i fotògraf. Va ser sacerdot a Verges, a Lloret de Mar i a Llagostera. Al valor inicial de la seva obra cal afegir-hi el de testimoni històric i etnològic del seu temps i està avalada amb dibuixos i fotografies propis que documenten els seus treballs. *Los volcanes extinguidos de la provincia de Gerona* (1904) està il·lustrat amb mapes, gravats i 10 fotografies de les empremtes geològiques i paisatgístiques del vulcanisme. L'opuscle *El Vora-tosca* (1918) conté 59 imatges dels tossols, les barraques i les parets de pedra seca de la colada de lava del Bosc de Tosca. En la *Guia ilustrada d'Olot y ses Valls (la petita Suïssa Catalana)* (1908), un extens i metòdic treball de camp, Gelabert acompanya el text d'imatges precises, pròpies o d'altri, per establir el rigor del seu relat. Són seves 116 de les 181 fotografies de paisatges, edificis, monuments, fonts, peces arqueològiques, retrats d'artistes i de persones anònimes, de feines del camp, de festes, de costums... A la Col·lecció d'imatges de la Biblioteca Marià Vayreda de l'ACGAX hi ha 25 originals d'època en paper i 2 reproduccions a la Col·lecció d'imat-

ges de Josep M. Dou Camps.

Marià Burch Solanich (la Vall de Bianya, 1872-Girona, 1954) va néixer a la Riba de Bianya i, com tres més dels seus catorze germans, va ser capellà. Ordenat el 1899, va ser vicari de Riudaura; de 1900 a 1916, organista i mestre de música del santuari del Col·lell; beneficiat-organista de Malgrat de Mar, i adscrit a la parròquia de Santa Coloma de Farners el 1925, des d'on passà a Banyoles, fins a la jubilació, el 1947. Va editar postals d'aquests dos darrers llocs i hi ha fotografies seves a la Col·lecció Lluís Martí Salló de l'Arxiu Comarcal del Pla de l'Estany. A la *Guia ilustrada...* de Gelabert hi té publicades 9 fotografies de boscos i indrets dels actuals municipis de la Vall de Bianya i Sant Joan les Fonts.

Frederic de Berga (Berga, 1877-Barcelona, 1937) era el nom de religió del caputxí Martí Tarrés Puigpelat. Ordenat el 1911, va residir en diverses comunitats de l'orde: Arenys de Mar, Manresa, Sarrià, Olot i Barcelona, on morí assassinat. Fou guardià dels caputxins d'Olot entre 1912 i 1915, i director espiritual de la institució benèfica El Rober de Nostra Senyora del Tura, fundada l'any 1914 per facilitar roba i vestits als pobres de la població olotina. La premsa de 1915 recull les notícies d'un parell de projeccions de fotografies en color del caputxí, al Centre Catòlic, durant una vetllada en benefici de les obres del temple de la Sagrada Família. Eren autocroms amb vistes d'Olot i els seus entorns, "desde el fenc al fajol, els paramans, els naps florits, les notes de tardor...". Malauradament, el seu arxiu es va cremar en l'incendi del convent dels caputxins de Sarrià, durant la Guerra Civil.

BREVIARI

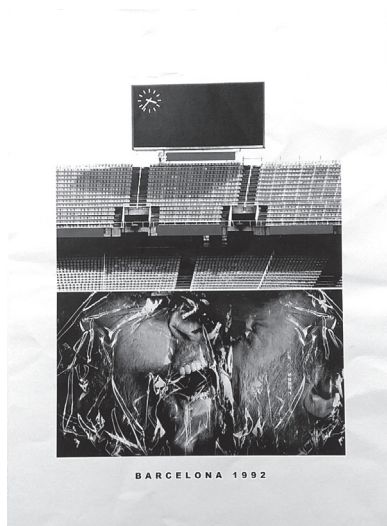
Des del mes de març, ja es pot consultar a l'aplicació Arxius en línia (arxiusenlinia.cultura.gencat.cat) el catàleg dels protocols dels **notaris abacials d'Olot** que es conserven en el fons Districte notarial d'Olot (1248-1918) de l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa. El catàleg detalla i descriu els 435 protocols notariais generats per l'escribania sota l'autoritat de l'abat de Santa Maria de Ripoll i que abasten el període comprès entre els anys 1363 i 1752. Actualment es treballa en la descripció dels protocols elaborats pels notaris que actuaven a la vila olotina per l'autoritat reial.

...

El dia 24 de maig, a les 7 de la tarda, a la sala d'actes de l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa, tindrà lloc la presentació del llibre **Olot desaparegut**. L'obra, que forma part de la col·lecció "Catalunya desapareguda" de l'editorial Efadós, és un àlbum de 162 imatges seleccionades de la ciutat des de finals del segle XIX fins a la primera meitat del segle XX. El recull fotogràfic és una síntesi del que ha estat una part important del passat històric, urbanístic, industrial i social de la ciutat d'Olot. La redacció dels textos i la selecció d'imatges, totes procedents de l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa, han anat a càrrec de Keta Capdevila.

...

El dia 1 de juny, a les dotze del migdia, a la sala d'actes de l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa, tindrà lloc la presentació del vídeo *Sadurní Brunet Pi (1886-1958)*, realitzat per Marc Planagumà, amb guió de David Santaquil·lària. El documental presenta de forma abreujada tota la trajectòria d'aquest artesà modernista, l'obra del qual es conserva a l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa. Un nou element de divulgació que complementa les accions desenvolupades fins al moment sobre **Sadurní Brunet** (exposicions, publicacions, pàgina web...) i que servirà de pretext per exemplificar totes les tasques associades al tractament integral d'un fons documental.

impol·lut. Aquest, alhora, està dividit per tres franges geomètriques, matemàtiques, perfectes: dos pisos de graderies i un marcador que corona la gesta imperial. Al registre inferior, al subsòl de l'estadi, hi veiem la cara desencaixada de l'asfixiat que suporta el pes de l'estructura. A la part més inferior del paper hi diu: "Barcelona 1992", i encara més a sota, "MARCEL 12/80".

Barcelona 1992 és una obra gràfica de Marcel Dalmau. Dalmau, artista nascut i resident a les Planes d'Hostoles, va ser detingut juntament amb quaranta-quatre persones més abans de l'estiu del 1992 acusat de formar part de Terra Lliure. L'anomenada *Operació Garzón* va fer empresonar preventivament molts dels detinguts, entre ells Dalmau, per evitar, en nom de la suposada amenaça terrorista, que hi hagués qualsevol manifestació de l'independentisme català durant els Jocs Olímpics. A les presons, els independentis-

tes catalans van ser torturats sistemàticament i les bosses de plàstic van ser un element de l'arsenal macabre de tortura. Naturalment, la "lleï" antiterrorista va fer que aquest acte de guerra quedés impune.

L'estadi de Dalmau està suspès en el temps. És una cambra anecoica dissenyada per contenir allò que ningú vol sentir: el marcador és mut, paralitzat; les grades, anorèctiques; la gespa és feta de carn, dents i pèls envasats al buit, no hi ha aire i les ones electromagnètiques no es poden activar. L'estadi és un cementiri. El camp no és d'esports, és un camp d'internament. És el camp propi de l'estat d'excepció. Dalmau i els companys detinguts habiten el camp com a ànimes de carn privades de qualsevol dels drets humans inalienables. Les seves vides es redueixen a la *vita nua* de Giorgio Agamben, la vida pròpia de l'*homo sacer*, el cos sotmès als dictats de la biopolítica, el cos sacrificable perquè aquest sacrifici no comporta cap càstig.

Barcelona 1992 és una obra dura i valenta. Paradoxalment, és una obra de dimensions i estètica tímides, perquè reflexiona i emmiralla la (im)possibilitat d'usar el llenguatge com a eina testimonial. El testimoni d'un fet tan traumàtic com l'empresonament preventiu i la tortura no parla, sinó que s'expressa des de la cesura, des d'aquell espai de pausa que el defineix en la mesura que el nega, que defuig qualsevol intent de fixar-lo en l'espai i en el temps.

D'aquesta manera, *Barcelona 1992* és una obra que ens predià allò que avui dia ja tots veiem: la Catalunya actual està sotmesa a un estat d'excepció permanent en el qual els atacs impunes de l'estat s'han convertit en la normalitat de cada dia. És per això que, fins i tot al mig de la Indiana rural, cada dia a dos quarts i mig de quatre miro el gravat de Dalmau i em dic: "No oblidis mai qui ets ni d'on vens".

MARIA DOMENE-DANÉS

ME'N RECORDO / 52

Recordo que la meua infància, tot i que es va desenvolupar en els anys anteriors als seixanta i més enllà, va ser feliç. Recordo que sovint sortia a jugar al carrer (l'avinguda de Sant Joan), encara per asfaltar, on trobava els meus amics, preparats sempre per jugar a futbol o a botxes o descobrir el nostre entorn immediat. Recordo que una de les nostres diversions preferides era baixar les grederes de Sant Francesc rossolant; una espècie d'esquí de greda! Recordo que, de mica en mica, ja no ens satisfia pujar a Sant Francesc i vàrem començar a ampliar horitzons: Montolivet, la muntanya Pelada, Sant Valentí de la Pinya, l'oratori de Sant Valentí, Ventolà, Sant Andreu del Coll, els Saiols, Sant Miquel del Mont, el pla de Dalt, el pla de Baix, la Garrinada, les Bisaroques... Recordo que no en fèiem prou de descobrir *terra incognita*, sinó que a més hi havíem de deixar constància del nostre pas, i així ens dedicàvem a construir "cabanyes". Recordo que quan no ens

deixaven marxar lluny o no ens venia de gust fer-ho jugàvem a l'entrada de casa o a la d'algun altre amic amb els Juegos Reunidos Geyper, on passàvem tardes senceres. Recordo que, després d'una ploguda, el carrer de Melcior Domenge es convertia en un teixit de petits torrents on fèiem "preses" de fang per intentar embassar l'aigua, que sempre s'acabava desbordant i s'enduria el fang de la nostra "construcció". Recordo que pel carrer Monsalvatje hi pujava un carboner amb un carro carregat de carbó i tirat per un ase. Recordo els renecs i les fuetjades que li dispensava el carboner, quan l'animal es plantava al mig del carrer, responia amb uns grans brams i es negava a continuar pujant. Recordo que a la placeta de davant de casa hi havia la parada dels autocars d'en Solà, per a nosaltres "el cotxe de Riudaura", on sobretot els dilluns hi baixaven els pagesos i veïns de Riudaura o la Pinya. Recordo que venien amb el sostre de l'autocar ple de cistells amb aviram, i marxaven de

manera semblant, amb tot el que havien comprat al mercat. Recordo que en aquells temps de cotxes a penes se'n veien; un que veïem sovint era el Biscuter d'en Casulà, que aparcava a prop de casa. Recordo que es va cremar la carpa d'un circ, instal·lat a la plaça Balmes (el lloc habitual), i que es va formar un núvol negre monstruós en poca estona. Recordo que se sentia una pudor de cremat molt forta i que al jardí de casa hi queien cendres i trossos de lona de la carpa mig cremats. Recordo que un bon dia va arribar la "tele" al barri i com que a casa no en teníem em passava moltes estones a casa de l'Esteve embadalit veient-la. Recordo que a la placeta de casa hi ballaven el Pubill i la Pubilla per la festa del Roser. Recordo que, tot i disposar de poques coses, els meus amics del barri i jo mateix vam ser molt feliços, i que la llibertat que teníem per fer del carrer i els seus voltants el nostre pati d'esbarjo difícilment es tornà a repetir.

XAVIER AGUILAR PAGÉS